

פרשת מקץ תשפ"ג

מי שבטי התורה

הליכות והלכות בדף היומי

הליכות חיים

בס"ד

נדרים סד:

האם מותר למכור לגויים דברים שמשמשים אותם לפולחן חגם?

שאלה

חיים הוא יהודי חרדי תושב ארה"ב, שברשותו רשת של עשרות חנויות גדולות, בארה"ב ובאירופה, למשחקים ולצעצועי ילדים. והנה בתחילת השנה האזרחית, יש לאומות העולם חג שמקורו מהדת שבדו הנוצרים. ומנהגם לקשט את בתיהם, וכן בחנויות ובקניונים שלהם מבפנים ומבחוץ, בדמות של ליצן זקן בצבע לבן, ובעצי נוי שרובם עשויים בזמן הזה מפלסטיק, ובנורות צבעוניות מהבהבות שסובבים אותם. ולטענתו, הרווחים שיש לו ממכירת דברים אלו בכל שנה ושנה, מסתכמים בעשרות מליוני דולרים.

כעת הוא שואל מספר שאלות

א. האם מותר לו למכור בחנויותיו לגויים דברים אלו, או שהדבר נאסר עליו, מפני שאולי זה חלק מפולחן הדת שלהם, ואסור לו להנות מכך. וכן נאסר עליו לסייע להם לעבוד עבודה זרה?

ב. האם מותר למכור חפצים אלו ליהודים שאינם שומרי תו"מ או שמשויכים לכת הרפורמיים, שרוצים להראות לידידיהם הגויים שמכבדים את דתם וכו'?

ג. במדינות מסוימות באירופה, הוא מקבל מלקוחותיו מטבעות רשמיים של אותה מדינה, שמוטבע עליהם שתי וערב כמנהג דת הנוצרים. האם מותר לו לקבל מטבעות אלו ולסחור עמם, כלומר, לתת מטבעות אלו כעודף ללקוחות שבחנותו, או שיצטרך לסגור את חנויותיו במדינות אלו?

ד. האם מותר לו לשלוח לסוחרים גויים איתם הוא בקשרי ידידות מתנות ביום חגם כפי שנהוג אצלם, או שיש כאן חשש שנראה בפניהם כמודה בעבודה זרה שלהם?

ה. האם מותר לו לתבוע בערכאות של הגויים, סוחר גוי שגנב ממנו סחורה או כסף, והגוי מכחיש זאת, כאשר ברור שמחמתו ישיעו בערכאות את הגוי?

תשובה

כתוב בגמ' נדרים (בב): שלרב אשי היה יער ומכר את העצים שבו לכומר שעובד לאש ומשתחוה לו. והקשה לו רבינא, שהרי במכירת עציו לאותו כומר, עבר על האיסור - "לפני עיור לא תתן מכשול", כי גם הגויים מצווים שלא לעבוד עבודה זרה, ואיסור זה הינו אחד משבע מצוות בני נח. ותיירץ לו רב אשי, שמכיון שאותו כומר קנה כמות גדולה של עצים - יער שלם, הרי שודאי שרוב העצים ואולי

כולם ישמשו אותו להסקה, ולחימום ביתו בלבד. ולכן בכל מקום שניתן לתלות שהעצים נקנו לדבר היתר ולא לצורך העבודה זרה, תולים זאת בהיתר, ואין בכך שום איסור, כך פירשו שם בגמ' הר"ן, והרא"ש. והוסיף על כך הט"ו (ביר"ד סי' קנא, ס"ק א) שאפילו אם יש ספק אם אותו כומר ישתמש בעצים, או בכל דבר אחר שקנה, לצורך העבודה זרה או עבור דבר חולין - תולים לקולא, ומתירים למכור לו סחורה זו.

אלו דברים אסור למכור לגוי

למדנו מגמ' זו, שנפסקה בשו"ע (יו"ד סי' קנא, א), שהאיסור למכור דבר שמשמש את העבודה זרה עצמה, קיים בכל יום בשנה, ואפילו אם אינו יום חגם. והוסיף על כך הש"ך שם (ס"ק ב) שאיסור זה קיים גם בזמן הזה, וגם אם מוכרו לגוי סתם שאינו כומר לע"ז, אם יודע שהגוי הזה ישתמש עם הסחורה שיקנה לצורך העבודה זרה.

באלו מקרים יש את האיסור - מסייע לדבר עבירה

כמו כן למדנו מהגמ', שהאיסור ליהודי למכור לגוי דבר שיעבוד עמו עבודה זרה, איננו בגלל שנחשב שיהודי מכיר, נהנה או מהנה את העבודה זרה, אלא בגלל האיסור של - לפני עיוור לא תתן מכשול. ולפי זה הוסיף שם הרמ"א על פי הגמ' בע"ז (ו): שאם הגוי יכול לקנות את אותה סחורה אצל גוי אחר - מותר ליהודי למכור לו. כי במקרה זה - לא חל על היהודי האיסור של לפני עיוור, כי הקונה הגוי יכול להשיגו באופן אחר בלעדיו.

אך הוסיף שם הרמ"א, שמכיון שישנם ראשונים שסוברים שעדיין גם במקרה זה ישנו איסור מדרבנן שנקרא - מסייע לדבר עבירה, לכן למרות שההלכה כדעה הראשונה שאין כאן איסור מסייע, אולם ראוי לבעל נפש להחמיר על עצמו. אבל הש"ך שם (ס"ק ו), וכן הדגול מרבבה [לבעל הנודע ביהודה] הכריעו - שאין בנידון זה כל מחלוקת בין הראשונים, וכולם סוברים שהאיסור מדרבנן של מסייע לדבר עברה קיים רק לגבי יהודי שעובר בשגגה על עבירות התורה, שאנו מצווים להוכיחו שימנע מלעשות את העבירה, ואסור לנו לסייעו ולחזקו לעבור את העבירה ע"י שניתן לו את האמצעים עמם יעשה את העבירה.

אבל אם עובר העבירה הינו גוי או יהודי שעובר במזיד על העבירות ובין כך לא ישמע לנו אם נוכיח אותו, ואפילו אם הוא תינוק שנשבה, אולם מכיון שלא ישמע לדברינו ולא ימנע מלעשות את האיסור, במקרים אלו לא תקנו חכמים את האיסור של מסייע לדבר עבירה, והשאירו את דין התורה, שבכל מקום שאין את האיסור של לפני עיוור לא תתן מכשול, כגון, שיכול הקונה להשיג חפץ זה אצל גוי אחר, אין גם את האיסור מדרבנן של מסייע לדבר עבירה, ולכן מותר ליהודי למכור להם סחורה זו.

האם נאסר על הנוצרים, להאמין ולעבוד לאמונתם?

היתר נוסף מביא שם הרמ"א בדרכי משה על הטור, והביאו גם בש"ך שם (ס"ק ז), שרק אצל יהודי יש את האיסור עבודה זרה גם כשמצטרף לאמונתו בקב"ה גורם נוסף, כי עליו להאמין - שאין עוד מלבד הקב"ה. משא"כ לגבי איסור עבודה זרה אצל הגוי, כפי שנצטווה בשבע מצוות בני נח - מותר לו לשתף גורם אלוהי נוסף לאמונתו בקב"ה, והעיקר שיאמין גם בקב"ה. ולפי"ז טוען הרמ"א, מכיון שהנוצרים מאמינים בקב"ה, אלא שמשתפים עוד ילוד אשה בדמות מייסד הדת שלהם, לכן אם הם עובדים ומקטרים לשיתוף הזה, אין בכך עבורם איסור של עבודה זרה. ולפיכך לדעת הרמ"א, יהודי שמוכר להם חפץ לצורך העבודה הזאת, מאחר ואינו מכשילם באיסור ע"ז, ממילא לא יעבור באיסור של "לפני עיורור" וכו'. והסכים לו הש"ך שם. וכך לכאורה פסק הרמ"א גם באור"ח (ס"ס קנו), ומשמע מביאור הגר"א שם שהסכים עמו.

אך רבים הם מרבותינו האחרונים שחולקים על חידושו של הרמ"א וסוברים, שגדר איסור עבודה זרה שנאמר לגוי - שווה במהותו לזה שנאסר על היהודי. ואסור לגוי לעבוד לקב"ה ולגורם נוסף שלדעתו שותף עמו, והוא מחוייב להאמין - שאין בבריאה שום כח עליון נוסף מלבד הקב"ה. וכל ההיתר של הרמ"א מתייחס רק להתיר ליהודי להשביע את הגוי בערכאות. והנה הסוברים כדעה החולקת על הרמ"א הינם: רע"א (באור"ח שם) שציין לשו"ת ושב הכהן (ס"ל לח), ושו"ת מעיל צדקה (ס"ב כב) שחולקים על הרמ"א. וכן מובא בפתחי תשובה (י"ד ס"י קמז ס"ק ב) שו"ת נודע ביהודה תנינא (י"ד ס"י קמח), שו"ת שער אפרים, פרי מגדים ועוד. לפיכך מאחר ויש בנידון זה ספק באיסור התורה של "לפני עיורור לא תתן מכשול", צריכים להחמיר - ואסור למכור לגוי נוצרי סחורה שיעבוד עמה עבודה זרה כפי אמונתו, כשאין לו אפשרות לקנותה במקום אחר.

מסקנת הדברים עד כאן

א. אסור ליהודי למכור לגוי אפילו שהוא נוצרי, שום דבר שיודע שיעבוד עמו עבודה זרה. ואפילו שמהותה - שיתוף של הקב"ה עם גורם נוסף. והמוכר עובר על איסור "לפני עיורור לא תתן מכשול".

ב. איסור זה קיים רק כשאין באפשרות הגוי לקנות סחורה דומה אצל גוי אחר, ויכול להשיגה רק אצל יהודי זה. ואפילו אם ישנם יהודיים נוספים שמוכרים סחורה זו - עדיין חל האיסור למכור, כי גם ליהודיים אלו אסור למכור לגוי, וממילא נחשב הדבר, שע"פ ההלכה אין לגוי אפשרות להשיג סחורה זו במקום אחר. ועיין במשנה למלך שהובא בפתחי תשובה (י"ד ס"י קס, ס"ק א).

אך אם יכול הגוי לקנות סחורה זו אצל גוי אחר - מותר גם ליהודי למכור לו את הסחורה, למרות שיודע שהגוי יעבוד עמה עבודה זרה.

ג. אם גוי, אפילו שהוא כומר לע"ז, קונה כמות גדולה של סחורה, שיתכן שעם כולה ישתמש לצורכי חולין - מותר למכור לו את כל כמות הסחורה שביקש. ורק כשקונה כמות קטנה של סחורה, מכיון שברור שמיועדת לצורך פולחן העבודה זרה - אסור למכור לו אותה. איסור זה חל על היהודי - רק אם אותו הכומר לא יוכל להשיג סחורה כזאת אצל גוי אחר.

ד. גוי סתם שאינו כומר לע"ז, שביקש לקנות סחורה שניתן להשתמש עמה גם לע"ז וגם לצרכי חולין - מותר ליהודי למכור לו אותה, אפילו שלא ניתן לקנותה אצל גוי אחר. ובתנאי, שלא ידוע למוכר שאותו גוי ישתמש בה לצורך העבודה זרה, כמבואר ברמ"א (י"ד ס"י קנא, א), ובש"ך שם (ס"ק ה).

מאלו דברים שעושה הגוי אסור להנות, ומאלו מותר?

כתוב בגמ' ע"ז (ג.): ובמקומות נוספים, שמחמת האיסורים שנאמרו בתורה (דברים יג, יח) "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם", ובויקרא (יט, ד) "אל תפנו אל האלילים" - אסור ליהודי להנות בכל אופן שהוא מכל דבר שנעשה לשם עבודה זרה. אבל כל דבר שנעשה לשם נוי בלבד, אם הגוי לא עובד עם חפץ זה את העבודה זרה - אין איסור להנות ממנו.

לפיכך אסור להסתכל על בית עבודה זרה כמו: כנסייה, כדי להנות מיופי הבנין, ואפילו אם נהנה רק מצורתו החיצונית. וכל שכן שאסור להכנס לתוכה אפילו על מנת להתבונן בציורים שעל קירותיה. ומטעם זה אסור לשמוע מנגינות אותן שרים בעת פולחן העבודה זרה, אפילו אם שומע מנגינות אלו בביתו מדיסק שמוקלט מזמרים ששרו מנגינות אלו בפני קהל, ולא בפני העבודה זרה, ועיין בשו"ע י"ד (ס"י קמב, יג-יט) ובמפרשיו שם. וטעם האיסור הוא - כי השומע נהנה ממנגינה שנועדה לצורך העבודה זרה.

אך כל דבר שנעשה לשם נוי בלבד, ואין הגוי עובד עם חפץ זה עבודה זרה, וכ"ש שאינו מחשיבו כחלק מהע"ז שלו, במקרה זה אפילו אם הגוי משתמש עמו בחגם - אין הדבר נאסר כלל, ולכן מותר ליהודי למכור לגוי ולהנות מחפץ זה כשרואהו בבית הגוי. כי היהודי נהנה מדבר חולין שנעשה לנוי וקישוט, ולא מדבר שמשמש את הע"ז.

גדר הצעצועים שעושים הגויים לצורך חגם שבתחילת השנה

והנה הגויים הנוצרים אינם מאמינים, משתחווים, או מקטירים קטורת לבובות הליצן שקונים ליום חגם. וכן אינם מאמינים בעצי הפלסטטיק, ובנורות הצבעוניות שקונים לצורך זה. אלא פריטים אלו משמשים אותם כנוי וקישוט בלבד, ולכן הם מניחים אותם בכל מקום ציבורי שיכולים. ואין הם מייחסים לצעצועים אלו שום כח עליון או חשיבות מסוימת, מלבד נוי וקישוט. לפיכך מותר ליהודי לסחור עמם ולהרוויח מחמתם כסף, וכן לראותם כמבואר במקרים הדומים לכך בשו"ע וברמ"א י"ד (ס"י קמב, יג - יד), ובש"ך שם (ס"ק לג) וע"ש.

גדר מטבעות כסף שמוטבע בהם שתי וערב

לאור האמור, ודאי שמותר לסחור ולראות מטבעות שמוטבע עליהן צורת שתי וערב, כי צורות אלו לא הוטבעו שם לצורך פולחן הע"ז, אלא לנוי בלבד. או שהממשלה הנפיקה אותן לפרסם שהם מאמינים בנצרות וכדומה. אבל המטבע עצמה לא נועדה בשום אופן להיות חלק מתקרובת העבודה זרה או מהפולחן אליה. והיתר זה מבואר בפירוש בתוס' בשבת (קמט. ד"ה ודיקוני וכו'), ובתוס' במסכת ע"ז (ג. ד"ה ה"ג בנן של קדושים וכו'), שרק החסיד הגדול רבי מנחם ב"ר סימאי לא הסתכל מימיו במטבעות מסוג אלו, אבל לשאר בני אדם - מותר גם לכתחילה להסתכל בהן, כי הן נעשו לשם נוי בלבד. ועיין גם בשו"ת אגרות משה (י"ד ח"א ס"י טט), שהתיר זאת.

מעט מגדלותו של יוסף הצדיק (חלק ראשון)

מובא בזוהר הקדוש (פ' שמות יד), ובכתבי האר"י ז"ל (בשער המצוות פ' ראה מצוה זכר ליציאת מצרים, ובשער הפסוקים פרשת שמות ועוד), שלאחר חטאו של אדם הראשון, התרבו בעולם מסיבות שונות כוחות טומאה גדולים ביותר. ומחמת כוחות אלו החריב הקב"ה את כל היקום בדור המבול, ואח"כ באופן חלקי בדור הפלגה, וכן את סדום, ועמורה, כי כוחות אלו נהפכו להיות חלק ממשמות האנשים שגרו שם. אמנם למרות העונשים לאנשים אלו - כוחות טומאה אלו לא מוגרו ונשארו עדיין בעולם, וכולם הגיעו למצרים ונהפכו להיות חלק בלתי נפרד מהמצריים, וכדברי יוסף לאחיו (מב, ט) "לראות את ערוות הארץ באתם"? וכל זמן שכוחות טומאה אלו שהתמקדו בעיקר בעריות, ובכפירה בקב"ה, לא ימוגרו מהעולם - אין זכות קיום לעולם. ובמצב כזה שקיים בעולם - לא תהיה שום אפשרות לתת את התורה לעם ישראל.

ומאחר ותכלית בריאת העולם היתה - כדי שבני ישראל יקבלו את התורה ויקיימוה, וכפי שנאמר בפסוק "אם לא בריתי יומם ולילה - חוקות שמים וארץ לא שמתי". לפיכך גזר הקב"ה שזרעו של אברהם איבנו שהם - יעקב ובניו וכל יוצאי חלציו, יגלו למצרים וישתעבדו שם בעבודת פרך, ובאמצעות יסורים אלו בגוף, ובנפש - הם ימגרו את כל כוחות הטומאה שהיו במצרים. ובמצב הזה יוכלו לקבל את התורה, ולקיים עולם חדש וטהור יותר. וכמו שכתוב בספר שמות (יב, מ-מא) "ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ארבע מאות ושלשים שנה" והוסיף רש"י שם, אחרי שישבו כגרים בארץ לא להם ע"כ. ולאחר מכן יצאו - כל צבאות ה' - מארץ מצרים". וכן כתוב שם (פסוק נא) "הוציא ה' את בני ישראל מארץ מצרים - על צבאותם" ואמרו חז"ל, שבני ישראל ביציאתם משם השאירו את מצרים - כארץ שאין בה דגן או דגים, וריקה מכל כוחות הטומאה שהיו בה. ודבר זה רמוז במילים "צבאות ה'", "על צבאותם" שהכוונה - לכוחות הטומאה שגם הם יצאו ממצרים כי מוגרו מהעולם.

למה הקב"ה בלבד גאל את ישראל ממצרים

כתוב בהגדה של פסח: ויוציאינו ה' ממצרים - לא על ידי מלאך, ולא ע"י שרף, ולא ע"י שליח - אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו ע"כ. ומבואר בזוהר הקדוש פ' בא, שבגלל העוצמה הגדולה של כוחות הטומאה שהיו במצרים, אפילו אם היו מלאכים, ושרפים מגיעים לשם - לא היו מחזיקים מעמד, והיו יורדים בדרגתם הרוחנית. ולכן רק הקב"ה יכל לגאול את בני ישראל ממצרים.

ולפי זה קשה, כיצד החזיקו בני ישראל מעמד במצרים מאתים ועשר שנים ולא פגמו את קדושתם, וכלשון הפסוק בשיר השירים "גן נעול אחותי כלה, גל נעול מעין חתום".

ולמרות שהיו מבני ישראל שעבדו את העבודה זרה של המצריים, אולם כולם האמינו בקב"ה ולא כפרו בו חלילה. ולכן כאשר משה

לאור האמור אלו התשובות בנידון השאלות דנן:

א. מותר ליהודי למכור לגויים שחוגגים בתחילת השנה האזרחית חפצים כמו בובות ליצן, עצים אמיתיים או עצים שעשויים מפלסטיק, נורות צבעוניות, וכל שאר הצעצועים שמשמשים בהם לצורך זה. מאחר שהם נעשו לשם נוי וקישוט בלבד, ואין הם קשורים לפולחן העבודה זרה.

ב. היות וחפצים אלו אינם ע"ז, מותר למוכרם גם ליהודיים. אך מכוער הדבר ביותר, אם יהודי ישתמש עמם כשימושם של הגויים, כשותף לשמחת חגם. ונראה הדבר כאילו יש ליהודי קשר ושייכות עם חגי הגויים, וזהו חילול השם גדול.

ג. מותר לסחור במטבעות או בכל חפץ מסחרי אחר כמו סמלי יצרן מכוניות, או סמלי יצרן מזוודות וכדומה, שמוטבע עליו שתי וערב. מאחר וצורה זו נעשתה שם לצורך נוי בלבד, ולא לצורך פולחן לעבודה זרה.

אך כשר וראוי הדבר לכל יהודי כשהדבר אפשרי [למעט במטבעות המדינה] לטשטש בדיו, בטיפקס או להדביק מדבקה לפחות על חלק מסימון השתי וערב בחפצים שברשותו.

ד. מבואר בגמ' ע"ז (ס.ה.) שרב יהודה, ורביא שלחו לידידם הגוי מתנה ביום חגם, מאחר וידעו שהם לא עובדים ע"ז. וביאר שם היעב"ץ [מודפס בסוף הגמ'] שכוונת הגויים היתה, לחגוג את חגם שבתחילת השנה האזרחית כיום שמחה שאוכלים ושותים בו, ואינם עושים זאת לשם ע"ז. והם מאמינים שיש סימן טוב עבור השנה החדשה, אם יקבלו מתנות באותו היום שחוגגים אותו ע"כ. ההיתר של רב יהודה, ורביא נפסק בשו"ע ביו"ד (ס' קמח, ה) וע"ש.

והנה ביאורו של היעב"ץ למטרת קבלת המתנות בחג זה, הינו נכון גם בזמן הזה. ולפיכך פסק בשו"ת תרומת הדשן (ס' קצה) שמותר ליהודי שמרגיש צורך והכרח מסוים, לשלוח לגוי מתנה לחגו שבתחילת השנה. אולם הוסיף שם בתה"ד, שעדיף לדאוג שמתנה זו תגיע אליו לפחות יום אחד לפני חגם או יום אחריו. אלא א"כ ישנו חשש של איבה מהגוי שיכול לגרום לו נזק, שאז מותר לשלוח לו גם ביום חגם. וכן משמע משו"ת הריב"ש (ס' קיש), וכך גם פסק הרמ"א (יו"ד סס"י קמח, יב), והשו"ן שם (ס' ק"ד) וע"ש.

ה. פסק הרמ"א (או"ח סס"י קנו) לגבי הנוצרים [וכ"ש לגבי הערבים המוסלמים] שמותר ליהודי בזמן הזה להשביע את הגוי בערכאות, ואין היהודי עובר בכך על איסור שגורם לגוי להישבע באילילים שלו. מכיון שהנוצרים מאמינים בקב"ה עם שיתוף כח נוסף, וכל שכן הערבים שמאמינים בו ללא שיתוף. ורק ליהודי ישנו חיוב מיוחד "ובשמו תשבע", ואין חיוב כזה קיים אצל גוי. ולדין הזה הסכימו גם בשו"ת הנודע ביהודה תנינא (יו"ד ס' קמח) וכמעט רוב הסוברים כמותו שהובאו לעיל, מסכימים עם הרמ"א.

כמו כן נלע"ד, שגם לדעת שו"ת מעיל צדקה (ס' נב) שחלק על הרמ"א, אולם בזמן הזה נהוג בערכאות שמשביעים את הגוי כשהוא מניח ידו על ספר הדת שלו, ונשבע באופן הזה שהוא דובר אמת, ולכן לכל הדעות אין שום איסור בדבר, כי הגוי בשבועתו לא מזכיר כלל את הדבר שבו הוא מאמין, אלא רק מניח ידו על ספר הדת שבו מאמין.

רבינו אמר לקב"ה על בני ישראל שבמצרים בספר שמות (ד, א) "והן לא יאמינו לי" וכו' - מיד הוא נענש שמטוהו נהפך לנחש, ומשה נס מפניו, וכלשון רש"י שם (פסוק ב) : אתה חייב ללקות - כי חשדת בכשרים ע"כ. והיינו, שהקב"ה מעיד על בני ישראל, שגם במצרים למרות השיעבוד, ועבודת הפרך שעבדו שם, ושזרקו את ילדיהם ליאור וכו' - נשארו בקדושתם, ובאמונתם בקב"ה, וכל כוחות הטומאה שהיו שם לא פגמו בהם. וזהו דבר לא טבעי, שהרי כתב הזוהר שאפילו מלאכים שהינם רוחניים ואין להם יצרים כמו לבני אדם - לא היו מחזיקים שם מעמד. א"כ איך בני ישראל שרדו בגבורה עילאית כזאת, מבלי להפגם ע"י אותם כוחות טומאה גדולים שהיו באותו הזמן במצרים?

כוחו של יוסף הצדיק, ומהיכן קיבלו

התשובה לשאלות אלו מסתכמת בשתי מילים בלבד - יוסף הצדיק. אלא שכדי לנסות ולהבין מעט מה מסתתר מאחורי שתי מילים אלו, נרחיב מעט ע"פ דברי חז"ל.

כתוב בגמ' בסוטה (לו:), ובילקוט שמעוני פ' מקץ (רמז-קמח, מד) אמר רב חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, בשעה שאמר לו פרעה ליוסף "ובלעדיך לא ירים איש את ידו", אמרו איצטגנינו של פרעה, הרי יוסף אינו יודע לדבר בשבעים לשונות, וכיצד ראוי למלוך? ובא גבריאל המלאך ולימדו שבעים לשונות, אלא שיוסף לא הצליח ללומדם. - לכן הוסיפו לו אות אחת משמו של הקב"ה [האות - ה] כפי שנאמר בתהילים (פא, י) "עדות ביהוסיף - שמו בצאתו על ארץ מצרים, שפת לא ידעתי - אשמע ע"כ. כלומר, יוסף הצדיק היה היחידי בבריאה שהקב"ה עצמו הוסיף אות משמו - לשם העצם שלו, ובכך נתן בו כח עליון, והעלה אותו מעתה מדרגת אדם - לבחינה מסוימת שמעבר לכך. ולמרות שליהודה יש בשמו את כל ארבעת האותיות של שם הוי"ה הקדוש, אולם אותיות אלו נתנה לו לאה אמו, משא"כ אצל יוסף - הקב"ה נתן לו אות משמו הקדוש.

משמעות המילים "שמני אלוקים לאדון לכל מצרים"

וזהו עומקם של דברי יוסף לאחיו בפ' ויגש (מח, ט) "ואמרתם אליו [פי' - ליעקב] כה אמר בנך יוסף - שמני א-ל-ה-י-ם לאדון לכל מצרים, רדה אלי - אל תעמוד". כלומר, יוסף אמר ליעקב, לא רק שהקב"ה שם אותי כמלך ושליט במצרים, ולכן ביכולתי לפרנס אותך ואת כל משפחתך. אלא גם על הפחד של יעקב לרדת למצרים מפני כוחות הטומאה, וכפי שפירש כך האור החיים הקדוש בפ' ויגש (מח, ג) על דברי ה' ליעקב "אל תירא מרדה מצרים" וע"ש. והיות וכוחות טומאה אלו גרמו להחריב את העולם בשנים קודמות באופן מלא או חלקי, פחד יעקב שמא בניו ויוצאי חלציהם לא יוכלו לעמוד מולם, וחלילה לא יקום מזרעו עם ישראל. ולכן אמר יוסף ליעקב אביו, שהקב"ה כשנתן לי אות משמו, ע"י כך

הוא נתן לי מכוחו - כח אלוקי, ובכח הזה שהינו חזק מעל כל כוחות הטומאה - אוכל לשמר אותך, את השבטים, וכל שבעים הנפש שירדו למצרים, וגם את זרעם אחריהם, שלא ינזקו בשום אופן וצורה במצרים. ואדרבה בכח העליון שיש בי - אנחנו נמגר אותם כליל מהעולם, ונשאיר את מצרים בצאתינו משם, ריקה לחלוטין מכוחות טומאה אלו. ולכן יוסף התבטא בכוונה במילים: שמני א-להים לאדון לכל מצרים. דהיינו, ששם בי ה' כח א-לוהי שקיבלתי מהשם שלו, ועם כח זה - אני הוא האדון על כל מצרים. כי כוחו של הקב"ה במובן מסויים - נהפך לחלק בלתי נפרד משמי וממהותי. ולפיכך כוחי גדול יותר מכל כוחות הטומאה שהרי אין להם חיות עצמית.

ביאור הפסוק "ויוסף היה במצרים"

לאור האמור יבואר גם הפסוק (שמות א, ה) "ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב שבעים נפש - ויוסף היה במצרים". שברש"י שם ע"פ מד"ר, ביאר מה בא ללמדינו שיוסף היה במצרים, הרי ידענו זאת? ותירץ ללמדינו גדלותו של יוסף, שלמרות שהיה מלך במצרים - נשאר בענותנותו כמו בזמן שרעה את צאן אביו. אמנם בנוסף לכך לפי האמור לעיל, התורה מדגישה, שכל החיות והאפשרות של שבעים הנפש שהגיעו למצרים להחזיק שם מעמד למרות "ערוות הארץ" שהיתה שם, היא רק בזכות - ויוסף היה במצרים, ורק ע"י הווייתו של יוסף במצרים, שזכה לכוחות עליונים מעבר למה שהיה למלאכים, ושרפים, יכל לשמור את כל שבעים הנפש שהגיעו למצרים, ואת יוצאי חלציהם שנולדו אח"כ במצרים.

המלכת יוסף את הקב"ה גם על המצריים

לאור האמור, ניתן להוסיף כאן כהשלמה, את דברי האדמו"ר רבי ישראל מרוז'ין זצ"ל שביאר את דברי יוסף לאביו "שמני אלוקים לאדון לכל מצרים". כלומר - שם אני את אלוקים לאדון לכל מצרים, ע"כ. זאת אומרת, שעם הכח שנתן לי הקב"ה בזה שהוסיף לי אות משמו, שנהפכה מעתה למהותי ולשם העצם שלי, ביכולתי לשעבד מעתה את כל מצרים כולל פרעה וכל עמו, להאמין בקב"ה שמנהיג את העולם ע"י שמו "אלוקים". ואכן כך אמר גם פרעה וכפי שכתוב בפ' מקץ (מא, לח-לט) "ויאמר פרעה אל עבדיו, הנמצא כזה איש אשר - רוח אלוקים - בו". "ויאמר פרעה אל יוסף, אחרי הודיעך אלוקים אותך" וכו'. כלומר גם פרעה, יועציו, וכל העם שכפופים להם יודעים מעתה - שיש אלוקים בעולם שמנהיגו, והוא נתן מרוחו ליוסף וכלשונו - "רוח אלוקים - בו" כפשוטם של הדברים ביוסף עצמו. - וע"י כך הוא ינהיגם בכוח האלוקי שבו. וכפי שאכן קרה בפועל, וכלשון הפסוק בפ' מקץ (מב, י) "ויוסף היה השליט על הארץ - הוא המשביר לכל עם הארץ"

העלון יוצא לע"נ: הר"ר חיים יצחק ז"ל בהר"ר צבי הי"ד, ומרת נחמה בת הר"ר יחיאל הלוי ע"ה